

HAŠKI TRIBUNAL I POMIRENJE NA BALKANU

Author: [IWPR staff](#)

Više od decenije nakon sukoba u Bosni i Hrvatskoj, IWPR istražuje da li pravda za zločine koju dijeli Hag može pomoći podijeljenim zajednicama da konačno krenu dalje.

Hazrudin Bilić bio je svjedok zloglasnog masakra koji su počinili Hrvati nad Muslimanima u bosanskom selu Ahmići 16. Aprila 1993. Sklonivši se u podrum zajedno sa svojom trudnom suprugom i četvorogodišnjim sinom, mogao je samo bespomoćno gledati kako se pred njegovim očima odvija pokolj muškaraca, žena i djece.

Napad na Ahmiće, koji su izvršili borci lojalni Hrvatskom vijeću obrane (HVO), postao je poznat kao najteži pojedinačni zločin u sukobu koji je izbio između nekadašnjih saveznika – muslimanskih i hrvatskih snaga.

Ovom zločinu je takođe mnogo pažnje posvetio i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) u Hagu – „ad hoc“ sud koji je već dugo središte nastojanja međunarodne zajednice da se pravno sankcioniraju zlodjela počinjena u balkanskim ratovima tokom devedesetih.

Jedan bivši hrvatski vojnik, Miroslav Bralo, napravio je prilično neuobičajen korak time što je stao pred haške sudije i javno izrazio svoje duboko žaljenje zbog uloge koju je imao u tom i drugim zločinima, izjavivši da bi njegovo izvinjenje „trebalo da bude veće od zemaljske kugle“.

Ali, Hazrudin Bilić – koji danas ponovo živi u Ahmićima – oprezan je kad govori o tome šta ova dešavanja u dalekim sudnicama znače za odnose između Muslimana i Hrvata, u selu čiji su muslimanski stanovnici počeli noću zaključavati vrata, što prije nikad nisu činili.

Lokalna džamija i većina kuća su ponovo sagrađene, pa je sada teško zamisliti da je ovo ljupko malo selo, smješteno između gusto obraslih brežuljaka Lašvanske doline, bilo poprište takvog nasilja. Ali, u izvjesnoj mjeri, neprijateljstvo je još uvijek tu.

„Mislim da je jedina stvar koja bi Muslimanima i Hrvatima u Ahmićima mogla pomoći da se pomire jedni s drugima pošten razgovor“, kaže Bilić. „Meni bi mnogo značilo ako bi rekli: ‘Nismo učestvovali u masakru, ali nismo ništa ni učinili da ga zaustavimo, i zbog toga se kajemo.’ To bi bilo važno za budućnost naše djece.“

Fehima Pezer, starija žena sa naočalama debelih stakala i tradicionalnom maramom na glavi, još otvorenije odbacuje ideju da MKSJ može popraviti štetu načinjenu u Ahmićima. Ništa, kaže ona, ne može vratiti vrijeme prije masakra – u kojem su ubijeni njen suprug i majka stara 82 godine – ili smrti njenog sina, tinejdžera, koji je nekoliko mjeseci prije toga pogođen snajperom.

Ona ne prati suđenja za ratne zločine koja se odvijaju u Hagu, pošto je ne interesira rad Tribunala, i ni najmanje je ne zanimaju priznanja onih koji su počinili zlodjela, čak ni kada se odnose na njeno selo.

„Ništa neće vratiti one koji su ubijeni“, kaže ona ogorčeno.

Ovaj izvještaj predstavlja rezultat nastojanja IWPR-a da detaljnije ispita uvriježeno mišljenje da MKSJ ima centralnu ulogu u pomaganju podijeljenim zajednicama na Balkanu da se pomire sa vlastitom nasilnom prošlošću, kao i jedni s drugima.

Naše istraživanje uključilo je razgovore sa onima koji su preživjeli neke od najtežih zločina počinjenih u ratovima tokom devedesetih, predstavnicima civilnog društva iz balkanskih zemalja i visokim zvaničnicima MKSJ-a, kao i sa međunarodnim univerzitetskim stručnjacima koji se bave tranzicijskom pravdom i post-konfliktnim pomirenjem.

Iako se ta pitanja tiču čitavog regiona, ovaj izvještaj se uglavnom bavi Bosnom, gdje je pitanje pomirenja možda od većeg značaja i složenije nego u bilo kom drugom dijelu Balkana. Tu su u ratu sudjelovale sve tri glavne etničke grupe, uzajamno se sukobivši u konfliktu u kojem su se odigrali i neki od najtežih zločina u cijelom ovom periodu.

Ono što smo istraživanjem otkrili jeste, kao što se moglo i očekivati, izuzetno složeno stanje stvari, pri kojem uobičajene predodžbe o pravdi, istini i pomirenju više ne važe.

Naša otkrića pokazuju da, ukoliko je MKSJ u mogućnosti da na bilo koji način doprinese pomirenju na Balkanu, onda to može učiniti samo u kontekstu komplicirane mreže međusobno povezanih činilaca čije bi rasplitanje moglo trajati decenijama. Suština problema je u tome što se mnogi u regionu snažno opiru činjenici da su njihovi sunarodnici činili zločine, kao i otvorena politička pitanja koja otežavaju sagledavanje dalje budućnosti.

Istovremeno, evidentno je i to da je svoju šansu da doprinese složenom procesu pomirenja MKSJ dugo vremena slabio svojom nespremnošću da uspostavi bliži kontakt sa ljudima iz regiona.

POMIRENJE KAO JEDAN OD CILJEVA TRIBUNALA

Haški tribunal osnovan je 1993. sa ciljem izvođenja pred lice pravde onih koji su najodgovorniji za talas užasa koji je zapljusnuo Balkan nakon kolapsa starog jugoslovenskog poretka početkom devedesetih.

Bosna i Hrvatska su u to vrijeme još uvijek bile preplavljene nasiljem i preovladavao je osjećaj da je neophodno nešto poduzeti kao odgovor na televizijske slike nasumičnog granatiranja, spaljivanja kuća i izglednijih pritvorenika, kao i na dokaze o masovnom, sistematskom etničkom čišćenju.

Danas nasilja više nema, ali je Balkan još uvijek izuzetno podijeljen.

Bosanskim državnim uređenjem, proizašlim iz mirovnog sporazuma kojim je okončan rat, zemlja je podijeljena na dva etnički definirana entiteta, muslimansko-hrvatsku Federaciju i većinski srpsku Republiku Srpsku (RS), koji se ne mogu usaglasiti o ključnim političkim pitanjima.

U isto vrijeme, federalna vlada u Sarajevu zaokupljena je tužbom protiv susjedne Srbije zbog njene uloge u

bosanskom ratu, odnosno parnicom koja bi joj mogla donijeti odštetu od više milijardi dolara.

Srbiji je, sa svoje strane, onemogućeno dalje približavanje evropskoj Uniji, jer po svoj prilici odbija da se uhvati u koštac sa najvažnijim odbjeglih optuženikom za ratne zločine pred Haškim sudom, bivšim vojnim zapovjednikom bosanskih Srba, Ratkom Mladićem, kojeg - zajedno sa (takođe optuženim) bivšim političkim vođom bosanskih Srba, Radovanom Karadžićem - veliki broj stanovnika Srbije još uvijek smatra herojem.

A Hrvatska - koja takođe nastoji da pokrene tužbu protiv Srbije zbog njenih ratnih aktivnosti - tek je prošle godine prevazišla glavnu prepreku članstvu u EU-u, time što je napokon uhapšen Ante Gotovina, osumnjičenik za ratne zločine kojeg mnogi Hrvati još uvijek jednako hvale..

Zbog svega toga, mnogi su se ponadali da će MKSJ odigrati ulogu koja nadilazi čisto dijeljenje pravde za krivična djela.

Zvaničnici i stručni posmatrači često nastoje istaći da krivična pravda mora biti prioritet. „Tribunal kao tribunal treba da sudi po zakonu . . . onima koji su navodno odgovorni za njegovo kršenje; tu njegova uloga počinje i tu se završava“, izjavio je za IWPR aktuelni predsjednik MKSJ-a, sudija Fausto Pokar (Fausto Pocar).

Ali, činjenica je da već godinama postoje i očekivanja da bi MKSJ svojim radom mogao ili trebao da pomiri narode Balkana sa njihovom nedavnom prošlošću punoj nasilja - makar to bio i samo nusprodukt ostvarivanja njegovih glavnih ciljeva vezanih za sprovođenje pravde.

Glasovi koji izražavaju tu vrstu vjere u ovu instituciju čuju se u samom Tribunalu, ali i izvan njega. Iako odlučan u svojoj ocjeni da sudski proces mora ostati neosporni prioritet MKSJ-a, i sam sudija Pokar priznaje da „to naravno ne isključuje činjenicu da odluke koje Tribunal donosi trebaju uticati na proces pomirenja“.

U svom govoru održanom u Sarajevu 2001., tadašnji predsjednik Tribunala, sudija Klod Žorda (Claude Jorda), još je značajnijim ocijenio odnos između rada suda i procesa poslijeratnog pomirenja u zemljama bivše Jugoslavije.

Osvrćući se na rezoluciju Savjeta sigurnosti Ujedinjenih nacija kojom je ranih devedesetih osnovan MKSJ, te izraženo uvjerenje da će on „doprinijeti obnovi i održanju mira“, sudija Žorda je govorio i o „misiju pomirenja“ koju ima tribunal.

Sličan stav da se naslutiti čak i u riječima Dragana Obrenovića, bivšeg pripadnika vojske bosanskih Srba, koji je u Hagu 2003. priznao krivicu za učešće u masovnim pogubljenjima srebreničkih zarobljenika i pristao da tužiocima otkrije više informacija o tom zločinu.

„U Bosni je komšija važniji i od rođaka. U Bosni, pijenje kafe sa komšijom predstavlja ritual, a to je ono što smo pogazili i zaboravili“, rekao je Obrenović sudu. „Izgubili smo sebe u mržnji i brutalnosti.

„Želja mi je da moje svjedočenje doprinese da se spriječi mogućnost da se to ponovo desi, ne samo u Bosni, nego bilo gdje u svijetu.“

ŠTA JE POMIRENJE?

Ideja pomirenja u post-konfliktnim situacijama vrlo je popularna tema u akademskim, humanitarnim i političkim krugovima. Međutim, i sam pojam koji se nalazi u središtu tih rasprava je kontroverzan.

Neki o pomirenju govore u moralnom, kvazi-religioznom smislu, kao o nečemu što podrazumijeva pojedinačne akte priznanja i oprost. Ali, iako je to sasvim ispravno shvatanje ovog pojma, mnogi smatraju da je ta vrsta pomirenja rijetka u poslijeratnim situacijama, te da ima nečeg vrlo nepoštenog i patronizirajućeg u ideji da bi međunarodni činioci trebali nastojati da ga promoviraju.

Umjesto toga, u kontekstu rasprava o MKSJ-u i pomirenju na Balkanu, mnogi smatraju da je korisnije govoriti o konceptima kao što je „socijalna rekonstrukcija“.

Dejvid Blumfeld (David Bloomfield), direktor Istraživačkog centra Berghof za konstruktivno rješavanje sukoba, objašnjava: „Kada mi u Berghofu . . . upotrijebimo pojam pomirenje, to se odnosi na mnogo pragmatičnija stvar vezanu za izgradnju funkcionirajućih odnosa u politici i društvu. To nema veze sa ljubavlju prema bilo kome. To ne znači nužno ni prestanak mržnje prema nekome. To jednostavno znači da moramo raditi zajedno, makar i minimalno, da bi politika mogla djelovati, a da pri tom ne poubijamo jedni druge.“

Na kraju krajeva, dodaje Blumfeld, vjerovatno je moguće da ti „minimalni i neradi odnosi“ podstaknu neku vrstu pomirenja. „Ukoliko uspostavite te navike, onda se one postepeno razvijaju; tako i stepen saradnje i povjerenja, pa – ko zna – čak i poštovanja“, rekao je on. „I možda se u nekom trenutku, nakon nekoliko godina, ili decenija, to zaista pretvori u mir i ljubav.“

PROCES KOJI TRAJE

Kada je riječ o zemljama bivše Jugoslavije, međunarodni i lokalni posmatrači su saglasni da pomirenje, ako se i pojavilo u značajnijoj mjeri, još uvek zahtijeva mnogo rada.

Stiven Burg (Steven Burg), profesor međunarodne politike na Univerzitetu Brendajs (Brandeis University), izjavio je za IWPR da su povratak izbjeglica i ekonomska saradnje u porastu u cijelom regionu. Ali, skeptičan je u ocjeni koliko to zapravo odražava pomirenje u širem smislu, naročito kad se radi o priznanja i praštanju.

„Kao društveni fenomen, svakako da ne mislim da to funkcioniра“, rekao je on. „Nema dokaza u političkom ponašanju – u izbornim rezultatima, u načinu na koji lokalne vlade funkcioniraju ili ne funkcioniraju – da je igdje došlo do pomirenja.“

„Ono što imamo u Bosni, to je, nažalost, kontinuirani proces podjele i diferencijacije, umjesto pomirenja“, saglasan je i Branko Todorović, predsjednik Helsinškog komiteta za ljudska prava u Republici Srpskoj.

Nusreta Sivac, bivša muslimanska sutkinja koja je tokom rata napustila bosanski grad Prijedor, da bi se u međuvremenu vratila, izjavila je za IWPR da su se odnosi sa Srbima na tom području umnogome popravili. „Svakoga dana je sve bolje, više se ne osjećamo ugroženima“, kaže ona.

Takođe ističe kako Prijedor, u poređenju sa ostalim dijelovima Bosne, ima izuzetno veliki broj povratnika.

Pa ipak, upozorava: „Ne mislim da je to pokazatelj da je proces pomirenja ovdje uspio. Više je to rezultat odlučnosti ljudi da se vrate u svoje domove.

„[Pomirenje] je izuzetno kompleksan proces, u koji se moraju uključiti svi segmenti društva. Ali ovdje još uvijek ne postoji dovoljno volje da se s tim počne, niti da se na tome počne ozbiljno raditi.“

PRAVDA, ISTINA I POMIRENJE

Kakva god da je trenutna situacija, i kako god da definiramo pomirenje, malo je onih koji vjeruju da do njega može doći ignoriranjem nepravdi iz prošlosti. A rašireno je i uvjerenje da je uloga krivičnih sudova poput MKSJ-a veoma važna.

Ona može podrazumijevati doprinos uspostavljanju stabilnosti i zdravog političkog ambijenta u regiji u kojoj je sukob doveo do sloma. „Vrlo je teško izgraditi demokratiju koja poštuje vladavinu prava kad oni koji su počinili masovne zločine nisu kažnjeni i dozvoljeno im je da slobodno šetaju ulicama“, objašnjava Rid Brody (Reed Brody), savjetnik pri Međunarodnoj organizaciji za zaštitu ljudskih prava (Human Rights Watch).

Povrh toga, u svom govoru iz 2001., i sudija Žorda je napomenuo da bi MKSJ mogao pomoći u „neutraliziranju“ glavnih ratnih zločinaca i sprječavanju njihovog daljeg nanošenja zla.

Takođe je naglasio da bi sud mogao individualizirati odgovornost za ratne zločine, sprječavajući na taj način stigmatizaciju čitavih grupa u čije su ime oni počinjeni. A mogao bi pokušati i da olakša patnje žrtvama tako što će im dati „tužan, ali ipak javni forum“.

Slijedeći zadatak na koji se sudija Žorda osvrnuo, a za koji mnogi stručnjaci tvrde da je presudan za proces pomirenja, jeste utvrđivanje tačnih istorijskih činjenica o događajima koji su uzdrmali društvo.

Naravno, pitanje istine je u tom kontekstu veoma složeno, i bilo bi naivno očekivati da se sve strane umiješane u balkanske sukobe brzo usaglase o tome šta se zaista dogodilo. „Kada smo u situaciji građanskog rata, pogotovo onog koji ima dugu istoriju . . . svaka zajednica se osjeća kao žrtva i mnogo je teže ustanoviti zajedničku istinu“, izjavio je Blumfild za IWPR.

Ali Pjer Azan (Pierre Hazan), viši saradnik pri Institutu za mir Sjedinjenih Država i autor knjige „Pravda u vrijeme rata: Istinita priča o Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju“, ističe da je još uvek moguće i poželjno makar „suziti obim dopustivih laži“.

„Ako to učinite, onda možda možete imati različita sjećanja koja mogu mirno koegzistirati“, izjavio je Azan za IWPR. „A ako stignete do te tačke, čak i prije nego što dođete do neke trajne zajedničke verzije događaja, to je već nešto značajno.“

Neki tvrde da krivični tribunali pate od ozbiljnih ograničenja kada je u pitanju otkrivanje istine o sukobima, zbog čega su za taj zadatak prikladnije institucije poput komisija za istinu. Na primjer, istrage i vaganje dokaza koji se odvijaju pod pokroviteljstvom suda, moraju se fokusirati na optužbe sadržane u precizno formuliranim optužnicama protiv određenih pojedinaca.

Helena Koban (Helena Cobban), kolumnistkinja Krišćen Sajens Monitora (Christian Science Monitor) koja piše o problematici tranzicijske pravde, tvrdi da sama suđenja prirodno „tjeraju ljude da zauzmu defanzivni stav“, jer ih dovode u situaciju u kojoj otkrivanje ili priznanje istine može dovesti do njihovog kažnjavanja.

Istovremeno, međutim, sudovi imaju i nedvosmislenih prednosti u otkrivanju istine o sukobima i ratnim zločinima.

Presude koje je donijela neka ugledna institucija, na primjer, počivaju na pažljivo odmjerenim dokazima i barataju činjenicama koje su u velikoj mjeri pouzdane i dokazane van svake razumne sumnje.

I mada su sudovi primorani da svoje napore fokusiraju na kažnjavanje navodnih počinioca zločina, Azan ističe da oni time mogu izbjeći probleme sa kojima se suočavaju mnoge komisije za istinu koje su „istraživale stradanja ljudi, a da nisu na pravi način utvrdile ko ih je izazvao“.

Konačno, kakve god da su slabosti MKSJ-a u pogledu ispisivanja istorije balkanskih ratova, činjenica je da je tokom dugog perioda to bila jedna od tek nekoliko institucija koje su tu vrstu aktivnosti obavljale u tako širokom opsegu.

U Bosni su, na primjer, osnovane lokalne komisije za istragu o tome šta se dešavalo u ozloglašanim ratnim zonama kakva je Srebrenica, a bilo je i pokušaja da se slični projekti pokrenu i drugdje. No, za sada, inicijative za osnivanje komisija za istinu na državnom nivou nisu dale gotovo nikakve rezultate.

NEIZBJEŽNA OGRANIČENJA KAPACITETA TRIBUNALA

Sposobnost Tribunala da obavi posao optuživanja, suđenja i kažnjavanja pojedinaca – kao i njegov mogući doprinos procesu pomirenja – svakako su ograničeni limitiranošću samih resursa.

Otkako je sud 1993. osnovan, njegovi tužioci su optužili preko 160 osoba. Ali pošto se mandat suda bliži kraju, neće biti podizane nove optužnice za ratne zločine. A samo u Bosni, lokalni tužioci navodno raspolažu dosijeima više hiljada onih za koje se sumnja da su počinili ratne zločine.

Jedan od primjera je masakr u Srebrenici, najteži pojedinačni zločin počinjen u bosanskom sukobu, prilikom kojeg su osvajačke srpske snage izvršile pokolj nad više hiljada tamošnjih muslimanskih muškaraca i dječaka u jedinom pravno potvrđenom slučaju genocida na evropskom tlu nakon Drugog svjetskog rata. MKSJ je do sada za učešće u tom zločinu sudio i presudio samo šestorici ljudi. Ovoga mjeseca Hag je formalno počeo i proces protiv još sedam pojedinaca koji su takođe navodno bili umiješani u ovaj zločin, što će biti najveće zajedničko suđenje u dosadašnjoj istoriji Tribunala.

Ovako mali broj suđenja u potpunom je neskladu sa situacijom na terenu, u Bosni. U oktobru 2004., vlasti Republike Srpske su – pod pritiskom međunarodne zajednice – objavile izvještaj u kojem priznaju da su Srbi

odgovorni za ubijanje zarobljenika iz Srebrenice. U mnogim lokalnim medijima objavljen je i podatak da se u integralnoj verziji tog izvještaja nalaze i imena preko 20,000 ljudi koji su bili direktno ili indirektno umiješani u zločin.

U isto vrijeme, posebno Vijeće za ratne zločine pri bosanskom Državnom sudu u Sarajevu, koje je tek nedavno počelo s radom, već je dobro odmaklo u procesuiranju jedanaestorice optuženika koji se terete za taj masakr – što je gotovo dvostruko veći broj od ukupnog broja osuđenika pred MKSJ-om za sve vrijeme koliko on postoji.

Oduvijek je proklamovani cilj Haškog tribunala bio da se ograničeni resursi upotrijebe za suđenja pojedincima koji su najodgovorniji za zločine počinjene tokom balkanskih ratova i onima koji su umiješani u najteža zlodjela. A to je, naravno, samo vrh ledenog brijega.

„Svi pričaju o Karadžiću i Mladiću“, kaže Hatidža Mehmedović, Muslimanka iz Srebrenice. „Ali cijelo Podrinje je puno drugih Karadžića i Mladića, koji se još uvek slobodno kreću i nisu čak ni optuženi za zločine koje su počinili.“

Za one koji su trpili za vrijeme trajanja sukoba nisu uvijek bitni samo počinioci najvišeg ranga. „Po meni su oni koji su te zločine organizirali mnogo manje odgovorni od onih koji su ih izveli“ rekao je Bilić za IWPR. „Može neko planirati šta god hoće, ali ako nema ljudi koji su spremni da sprovedu taj plan, onda on ne vrijedi ništa.“

Dio predloženog rešenja na ovom planu je da lokalni sudovi preuzmu palicu od Tribunala na mjestu do kojeg je on stigao. Zbog toga je Tribunal, zajedno sa ostalim međunarodnim subjektima, angažiran i na osposobljavanju nacionalnih pravnih sistema u regionu, uključujući podršku i tijesnu saradnju s Vijećem za ratne zločine bosanskog Državnog suda.

PRIZNANJA

Uprkos ograničenim resursima Tribunala, jedan od aspekata haških događanja za koji su se mnogi nadali da će biti naročito moćno sredstvo u unaprjeđenju pomirenja na Balkanu jesu odluke nekih bivših zvaničnika i boraca da priznaju svoje učešće u zločinima.

Neizbježno je, međutim, da je stvarna priroda tih priznanja vrlo složena.

Mnogi su u prvi mah za prekretnicu smatrali trenutak kada je Biljana Plavšić, koja spada među najviše srpske političare iz ratnog perioda, 2002. priznala krivicu za progon ne-Srba. Tužiocima su zauzvrat odustali od ostalih optužbi protiv nje, uključujući i genocid.

Jedan izvještaj Međunarodnog centra za tranzicijsku pravdu (MCTP), iz oktobra 2004., navodi kako su „njeni izrazi kajanja tokom i nakon saslušanja, u kombinaciji sa odlukom da se neće žaliti na kaznu u trajanju od 11 godina, vrlo moguće doprinijeli procesu pravde i pomirenja“.

Ali, autori izvještaja takođe zapažaju kako je odbijanje Plavšićeve da iznese detaljnije informacije ili svjedoči o ulozi ostalih srpskih zvaničnika „umanjilo pravnu i moralnu vrijednost njenog gesta“. A kada se Plavšićeva ovoga mjeseca prvi put ponovo pojavila u Hagu, kako bi svjedočila na suđenju svom

nekadašnjem političkom kolegi Momčilu Krajišniku, ona je više nego jasno dala do znanja da se tu našla pod prisilom.

„Nakon priznanja Biljane Plavšić, rekao sam kako se nadam da je ono iskreno. Ali, kasnije se pokazalo da nije“, izjavio je za IWPR Mirsad Tokača, predsjednik Istraživačko-dokumentacionog centra (IDC). Napominjući da je do ovakvog zaključka došao djelimično i zbog sadržaja knjige koju je Plavšićeva objavila nakon što je osuđena, on je dodao: „Sada mi se čini da je to učinila samo da bi dobila blažu kaznu.“

„Ne mislim da je pokazala iskreno kajanje“, slaže se i Edina Bećirević, viši predavač na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu, „a čitavna njena izjava u kojoj priznaje krivicu bila je upućena bosanskim Srbima.“

„Čini mi se da je njen glavni cilj bio da Srbima olakša breme kolektivne krivice. I zbog toga žrtve misle da je to bila samo farsa, bez ikakvog stvarnog uticaja na proces pomirenja.“

Prošle godine, kada je bivši hrvatski borac Bralo priznao zločine među kojima su i ubistva, spaljivanje kuća i silovanje jedne žene tokom rata u Bosni, mnogima se ponovo činilo da se dogodila velika prekretnica.

Tužiocima su rekli kako vjeruju da Bralo osjeća iskreno kajanje. A sam okrivljeni je izjavio: „Rekao bih svakome da smogne hrabrosti i obrati se svom susjedu, razgovara sa susjedom i na taj način počne graditi mir.“

Bećirevićeva je za IWPR izjavila kako Bralovo priznanje krivice „djeluje mnogo iskrenije“.

Pa ipak, bilo bi nerealno očekivati da čak i iskreno javno izvinjenje bude dočekano promptnim praštanjem onih koji su preživjeli napad na Ahmiće.

„Kad god neko prizna krivicu, za mene je to velika stvar“, kaže Bilić, koji tvrdi da je Brala lično poznao još od prije rata. „Ali činjenica da je priznao zločine ne znači da treba biti oslobođen odgovornosti. Možda je ubistva koja je počinio priznao kako bi olakšao vlastitu savjest, ali bi svejedno trebao da se suoči sa posljedicama svojih postupaka.“

DA LI JE KAZNA SRAZMJERNA ZLOČINU?

Jedna od glavnih kontroverzi u vezi priznanja krivice pred MKSJ-om jeste pitanje dužine samih kazni koje se izriču onima koji su priznali svoje zločine.

Upitan da li mu kazna od 20 godina, koja je izrečena Bralu, djeluje prikladno, Bilić je odlučan. „Ne“, rekao je on. „Za zločine kao što su ubistva nedužnih civila, uključujući žene i djecu, svaka kazna manja od doživotnog zatvora je suviše blaga. Kada neko ubije drugu osobu u saobraćajnoj nesreći, dobije zatvorsku kaznu od pet do sedam godina. Zar 20 godina može biti dovoljno za namjerna ubistva toliko mnogo civila?“

Tokača se slaže s tim da su sporazumi o priznanju krivice kakve su postigli Bralo i Plavšićeva – kada optuženi priznaju krivicu za neke zločine kako bi zauzvrat ostale optužbe bile odbačene, ili se nada da će

mu biti izrečena lakša kazna – jesu „problem“. „Priznanja su važna, ali ne toliko važna za proces pomirenja koliko bi se moglo pomisliti“, rekao je on. „Ono što zapravo najviše pogađa žrtve jeste to da se ratnim zločincima, nakon što su priznali krivicu, izriču veoma niske kazne. Žrtve to doživljavaju gotovo kao uvredu.“

On se pozvao na slučaj Dražena Erdemovića, koji je osuđen na zatvorsku kaznu u trajanju od pet godina zbog strijeljanja zarobljenika za vrijeme srebreničkog masakra.

Erdemović, koji je u vrijeme kad je izvršen ovaj zločin bio prilično mlad, doživio je slom u sudnici i rekao sudijama rekao kako bi i sam bio ubijen da nije izvršio pogubljenja. Ali Bilić, sa svoje strane, kaznu koja je izrečena Erdemoviću opisuje kao „sramnu“. „Znam čovjeka koji je radio na lokalnoj benzinskoj pumpi i koji je osuđen na 11 godina zato što je ubio napadača koji je pokušao da ga opljačka dok je radio“, rekao je on. „Kako onda to može biti pravedno?“

U stvari, politika kažnjavanja MKSJ-a je jedna od glavnih koski razdora uopšte, i to ne samo u specifičnim okolnostima kada je u presudu uključen i sporazum o priznanju krivice.

„Previše je slučajeva u kojima su sudije MKSJ-a izrekle isuviše blage kazne“, izjavila je za IWPR Bećirevićeva, ponavljajući ocjenu koja se može čuti sa raznih strana. Dodala je i da, s njene tačke gledišta, sudije to izgleda čine kako bi „uštedjele vrijeme, novac i resurse“.

„Po mom mišljenju“, kaže ona „Tribunal je baš tu najviše i podbacio.“

SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

Osim rezervi u pogledu kazni koje se izriču osuđenim ratnim zločincima, brojni posmatrači kao sasvim drugačiju prepreku pomirenju pominju otpor koji mnogi ljudi na Balkanu pokazuju prema onom što se stvarno dešavalo tokom devedesetih.

Na svojoj veb-stranici, MKSJ ser hvali time da, u svjetlu rada Tribunala, „sada više niko ne može osporiti realnost zločina koji su počinjeni u i oko Bratunca, Brčkog, Čelebića, Dubrovnika, Foče, Prijedora, Sarajeva, Srebrenice i Zvornika – da pomenemo tek neke“.

Ali, činjenica je da širom regiona mnogi nastavljaju da čine upravo to. „Svaka etnička grupa optužuje MKSJ za pristrasnost čim neko iz njenih redova biva izveden pred sud“, pojasnio je Čarls Ingaro (Charles Ingaro), profesor istorije sa Univerziteta Perdju (Purdue University).

„Još uvijek nas čeka dug put prije nego što konačno prihvatimo istinu, bez obzira koliko teška ili bolna ona bila“, slaže se Todorović.

Blumfeld, sa svoje strane, naglašava da je region kao cjelina vjerovatno „decenijama daleko od ustanovljavanja zajedničke istine o onome što se dogodilo u bosanskom ratu“.

Srpska zajednica je često glavna meta kritike kada je riječ o nespremnosti da se suoči sa prošlošću. Na

primjer, mnogi Srbi Karadžića i Mladića i dalje smatraju herojima zbog njihove uloge u bosanskom ratu, i to uprkos ogromnoj količini dokaza koji ukazuju na njihovu odgovornost za ratne zločine.

Jedan borac za ljudska prava iz Srbije, koji je želio ostati anonimn, napominje kako je ovaj problem najjače izražen upravo u toj zemlji. „Ovdje su mnogi, ako ne lično učestvovali u zločinima, onda ih barem ignorirali . . . A mnogi nastavljaju da podržavaju počinioce tih zločina“, rekao je on. „Jasno je zbog čega onda ne žele da prihvate istinu o ratu koju im iznosi MKSJ – kada bi to učinili, tada bi priznali da su i sami podržavali ratne zločine.“

Tokača tvrdi kako, pogotovo među Srbima u Bosni, tu tendencija da se izbjegava bolna istina dodatno potiče i strah da bi priznavanje srpskih ratnih zločina moglo ugroziti autonomiju koju oni trenutno uživaju unutar Republike Srpske, koja je sama po sebi i nastala kao rezultat sukoba.

Ali to nipošto ne znači da je otpor prema ideji da su pripadnici njihove zajednice činili zločine karakterističan isključivo za Srbe. U Hrvatskoj, na primjer, jedna privatna fondacija prikuplja sredstva za odbranu hrvatskih zvaničnika koji se terete za ratne zločine. A kada se ispostavilo da je aktuelni hrvatski predsjednik, Stjepan Mesić, tajno svjedočio u Hagu na suđenju hrvatskom komandantu Tihomiru Blaškiću, odgovor nekih krugova bio je toliko žestok, da je u jednim novinama osvanuo i naslov „Mesićev nož u leđa Hrvatskoj“.

Istovremeno, mnogi Srbi su krajnje kritični prema načinu na koji bosanski muslimani interpretiraju ono što se desilo u ratu u Bosni. Oni, na primer, tvrde da uobičajena verzija događaja na području Srebrenice umnogome zanemaruje ono što oni opisuju kao brojne žrtve na srpskoj strani, te zločine koje su počinili muslimanski borci.

Ova kontroverza potaknuta je nedavnom odlukom haških sudija da Naseru Oriću, zapovjedniku muslimanskih snaga u Srebrenici, za zlostavljanje zarobljenika u ratu izreknu kaznu u trajanju od dvije godine. Budući da je, dok je trajalo suđenje, dosuđeno vrijeme već proveo u pritvoru, Orić je odmah oslobođen.

Visokorangirani srpski političari su na tu presudu gnjevno reagovali, tvrdeći da je to ruganje patnjama lokalnih Srba koji su tokom rata stradali od muslimanske ruke.

U Ahmićima je, pak, jedan vojnik koji je želio da ostane anonimn ponudio vlastito objašnjenje stalnog otpora istini koji postoji u Bosni. Podsjećajući da „su istoriju uvijek pisali pobjednici“, on je naglasio: „Problem je što u ovom ratu nije bilo pobjednika.“

KAKO DOPRIJETI DO LJUDI NA BALKANU

Brojni lokalni i međunarodni posmatrači su, međutim, izjavili za IWPR kako i MKSJ snosi jedan dio krivice kada za balkanski fenomen neradog suočavanja sa nedavnom prošošću.

Trenutno u sudu djeluje i odjeljenje za podršku, koje ima urede u Beogradu, Sarajevu, Zagrebu, Prištini i Hagu, i koje zapošljava ukupno deset ljudi. Među njihovim aktivnostima su vođenje konferencija u saradnji sa lokalnim nevladinim organizacijama, te izdavanje CD-ROM-ova koji objašnjavaju rad suda u vezi sa nekim od najzloglasnijih događaja sa početka devedesetih. Odjeljenje je uključeno i u aktivnosti na unaprjeđivanju rada lokalnih sudova u regionu.

Međutim, služba podrške osnovana je tek potkraj 1999., mnogo godina nakon osnivanja MKSJ-a. Sve doskora, sud u svom ogranku za javno informiranje nije angažirao niti jednu osobu koja govori bosanski/hrvatski/srpski.

Dejvid Grej (David Gray), gostujući predavač prava na Pravnoj školi Univerziteta Djuk (Duke

University), koji piše o tranzicijskoj pravdi, naglašava koliko je važno da aktivnosti institucija kao što su MKSJ budu vidljive ljudima sa područja kojima se one bave.

„Transparentnost je jedna od osnovnih odlika demokratije, a vladavina prava ono što upadljivo nedostaje represivnim režimima“, rekao je on. „Da bi ostali privrženi tim principima, tranzicije i oni koji ih podržavaju, uključujući i međunarodne tribunale, moraju djelovati transparentno.“

Direktor Centra za ljudska prava Berkli (Berkeley) pri Kalifornijskom Univerzitetu (University of California), Erik Stouver (Eric Stover), tvrdi kako međunarodni krivični tribunali ne bi trebali učestvovati u „socijalnom inženjeringu“, te da bi u svom radu trebali da se usredsrede na zahtjevan zadatak izvođenja pravičnog i nepristrasnog sudskog procesa u teškim okolnostima. „Ali dok na tome rade, tribunali moraju pronaći način da angažiraju same zajednice, kako bi oni koji su najviše pogođeni masovnim nasiljem shvatili proces krivične pravde“, dodao je on.

Trenutna nastojanja MKSJ-a da dopre do ljudi na Balkanu zaslužuju izvjesne pohvale.

Todorović je za IWPR izjavio da su - kada je Helsinški komitet zajedno sa osobljem za podršku MKSJ-a organizirao skupove kako bi objavio otkrića suda u vezi sa nekim od najtežih zločina počinjenih tokom bosanskog sukoba - mnogi od onih koji su došli da učestvuju najprije bili skeptični. No, njihove reakcije na te skupove bile su „nevjerovatne“.

„Suočeni sa istinskom prirodom počinjenih zločina, bili su šokirani“, prisjetio se on. „Svi oni su – bez ijednog izuzetka – osudili te zločine. Neki od njih bili su vrlo emotivni, neki su plakali. Svi su rekli da, iako su znali da su se neki zločini dogodili, nisu bili svjesni njihovog punog obima, kao ni užasa kroz koje su prošle žrtve.“

Tokača se slaže da su rezultati koje odnedavno postiže Tribunal impresivni: „Kada se njihova politika promijenila, i kada su prije nekoliko godina počeli sa agresivnijom podrškom, efekti su bili gotovo trenutni“, rekao je on za IWPR. „Ljudi sa područja na kojima su se dogodili zločini mogli su iz prve ruke vidjeti šta se dogodilo i morali su se suočiti sa istinom.“

No, on je podvukao i da je sa tom vrstom aktivnosti trebalo početi znatno ranije.

I zaista, mnogi se slažu da je odlaganje rada na podršci Tribunalu bilo glavna prepreka izgledima MKSJ-a da doprinese pomirenju.

U izvještaju koji je ove godine objavila Inicijativa naučnika (Scholars' Initiative) – međunarodno udruženje univerzitetskih profesora koji se bave ispisivanjem novije istorije Balkana, čiji je i Ingaro član – stoji: „Iz današnje perspektive, može se čak reći da se radilo o ozbiljnom propustu [MKSJ-a] da se obrati i ovoj publici.“

„Imajući u vidu teško razumljiv način rada Haškog tribunala i nesrazmjeran odnos između njegovih rezultata i očekivanja lokalnog stanovništva, ono je često bilo sklono vjerovati da MKSJ zastupa interese koji nisu njihovi.

„U takvim okolnostima, političarima se pruža prilika da 'love u mutnom' i koriste kritike na račun rada Tribunala (od kojih su neke, ali nikako sve, dobro utemeljene) kako bi postigli svoje ciljeve.“

Ingaro i sam „odsustvo senzibiliteta za percepciju javnosti“ opisuje kao „glavnu grešku“ MKSJ-a iz početne faze, čije se posljedice i danas osjećaju. „Nisu znali kako žele da ih vide u Beogradu, Zagrebu ili Sarajevu; ponašali su se na krajnje institucionaliziran način“, rekao je on za IWPR.

„Rad MKSJ-a mogao je u samoj bivšoj Jugoslaviji biti populariziran u daleko većoj mjeri“, saglasan je i Ričard Goldston (Richard Goldstone), koji je u ranoj fazi postojanja suda bio njegov glavni tužilac.

„Složila bih se da bi bilo idealno da se sa podrškom počelo od početka, od samog osnivanja MKSJ-a“, izjavila je za IWPR zamjenica koordinatora podrške, Olga Kavran.

„Međutim, veoma je teško reći koliko bi se postiglo s obzirom na situaciju na terenu“, dodala je ona. „Rat je još uvek bjesnio, a nakon rata, vlade na terenu su generalno bile neprijateljski nastrojene prema Tribunalu, pogotovo one u Srbiji, Hrvatskoj i Republici Srpskoj.“

Kavranova je takođe istakla da su postojeći resursi „ozbiljno ograničenje“, te pojasnila da odjeljenje za podršku nikada nije bilo finansirano iz glavnog budžeta Tribunala, već da je prinuđeno da opstaje na temelju dobrovoljnih priloga.

„Međutim, uprkos svemu tome, odjeljenje za podršku je mnogo toga postiglo“, rekla je ona.

Sudija Pokar je, sa svoje strane, podvukao da, iako podrška „može biti doprinos procesu pomirenja“, kad je riječ o krivičnim tribunalima poput MKSJ-a „to je ipak na neki način sporedna aktivnost“, a ne glavni prioritet. Istovremeno, po njegovim riječima, „služba podrške radi dobro. Da li čini sve što se može učiniti, to je drugo pitanje – i to zavisi od sredstava.“

Hazan kaže da je odsustvo bilo kakvog stvarnog napora na tom polju tokom prve polovine dosadašnjeg mandata MKSJ-a u izvjesnom smislu povezano i sa načinom na koji je ta institucija nastala.

Po njegovom mišljenju, sud je bio osnovan kao neka vrsta „smokvinog lista“ ili „alibija“, kako bi se pokazalo da Zapad nešto poduzima u vezi s krizom na Balkanu. „MKSJ je nastao kao aktivnost u domenu odnosa s javnošću, PR-a, – zgodno sredstvo za PR – namijenjeno javnom mnjenju Zapada, i nije ni zamišljen tako da komunicira sa narodima na Balkanu“, objasnio je on.

Dodao je i da je nastojanje da se sud održi u životu natjeralo njegovo osoblje da zanemari one koji su na samom početku trebali imati koristi od njegovog rada, te da usmjeri svoje napore ka tome da se impresioniraju oni koji na Zapadu imaju moć da obezbijede finansiranje tribunala i da hapse osumnjičene. I

tek kada se sud zaista učvrstio, bio je – po njegovim riječima – u mogućnosti da se bavi i ljudima na Balkanu.

U izvještaju Inicijative naučnika takođe se odražava taj stav: „Orijentiranost [MKSJ-a] na glavne svjetske faktore i globalne kriterije uspješnosti, učinili su da se on, u izvjesnoj mjeri, pretvori u praznu fasadu za sam region i one koji su trebali biti njegova najvažnija podrška – narode bivše Jugoslavije.“

POLITIČKE BARIJERE

Iako je sud možda griješio kada je riječ o pitanjima poput podrške, neki posmatrači kažu da su i politički faktori na koje on ne može uticati takođe oduvijek predstavljali velike prepreke pomirenju.

„Krupna i još uvek neriješena politička pitanja, po mom mišljenju, stoje na putu pomirenja u humanitarnom značenju te reči“, izjavio je Burg za IWPR. „Jer, pomirenje prije svega i iznad svega zahtijeva da problemi budu riješeni. Svejedno da li će se ljudima rješenje sviđati ili ne, oni moraju biti riješeni. A tada se ljudi moraju pomiriti sa tim okolnostima, pa onda i jedni s drugima.“

Među problemima koji bi se mogli ispriječiti na putu ka pomirenju na Balkanu, on je naveo pitanja koja se tiču prirode bosanske države i budućnosti Kosova.

Govoreći o specifičnoj situaciji u Bosni, Tokača je ukazao na faktore kao što su dva etnički definirana entiteta i „loš ustav“, složivši se s tim da su „problemi toliko duboko ukorijenjeni u društvu, i da je toliko mnogo pitanja ostalo otvoreno . . . da je zaista teško biti optimista.“

Todorović je takođe podvukao da se MKSJ mora izboriti sa otporom samih regionalnih aktera. „Nažalost, oni koji imaju vlast u Bosni još uvijek su u velikoj mjeri protiv pomirenja“, rekao je on. „Oni potkopavaju svaki napor koji se čini u tom pravcu.“

POTREBNO JE VRIJEME

S obzirom na kompleksnost problema post-konfliktnog pomirenja i nedostatak istraživanja u ovoj oblasti, neki posmatrači spremno potcrtavaju poteškoće koje postoje u predviđanju toga kako će se ova pitanja razriješiti na Balkanu.

„Mnoga naša razmišljanja o tome proističu iz Drugog svjetskog rata, kada smo govorili o zemljama koje se mire preko nacionalne granice“, izjavio je Blumfeld za IWPR. On je izrazio sumnju u pogledu toga sa koliko uspjeha takve pouke mogu biti primjenjene na nedavne sukobe koji su se dogodili na Balkanu, gdje su preživjeli često prisiljeni da nastave živjeti u neposrednoj blizini onih koje treba kriviti za zločine.

Međutim, mnogi se slažu da je u ovom trenutku još uvijek prerano za procjenu toga da li se pomirenje ostvaruje, kao i za ocjenu uloge MKSJ-a u tom procesu.

„Pomirenje je, pod uslovom da želimo da ga ostvarimo, ogroman zadatak, koji očito zahtijeva mnogo više od same sudske intervencije i za koji će trebati mnogo više vremena od onog predviđenog za rad

Tribunala“, stoji u izvještaju Inicijative naučnika.

Anonimni borac za ljudska prava iz Srbije tvrdi kako je na budućim generacijama, koje nisu neposredno učestvovala u sukobima iz devedesetih, da konačno prihvate istinu o onom što se dogodilo.

U međuvremenu, Hatidža Mehmedović nastavlja svoj svakodnevni život u Srebrenici. „Naravno, ništa mi ne može vratiti moju djecu“, kaže ona.

„Ono što mi, uprkos tome, daje snagu i nadu jeste kad vidim da se Muslimani vraćaju svojim kućama – njih oko 4,500 se vratilo u srebreničku opštinu. Neki od njih dolaze samo vikendom, neki ostaju danju a uveče odlaze, ali njihov broj postepeno raste.

„Sigurna sam da ćemo biti u stanju da ponovo živimo zajedno sa svojim srpskim komšijama, ali svi moramo raditi na tome. Srbi će, prije ili kasnije, morati prihvatiti istinu i odgovornost za svoje zločine, a mi ćemo im morati oprostiti. To je jedini put ka pomirenju u ovoj zemlji. Ali nikada nećemo zaboraviti.“

Druga naša sagovornica, Srпкиnja iz Sarajeva koja svog supruga nije vidjela otkada je uhapšen za vrijeme rata, izjavila je za IWPR: „Ne može biti trajnog mira i istinskog pomirenja dok sve strane ne stave karte na sto i ne kažu istinu o zločinima koje su počinili pripadnici njihovih etničkih grupa.

„Moramo saznati gdje su naši najmiliji ukopani, gdje su njihove kosti; svi imamo pravo na to – Srbi, Muslimani i Hrvati, podjednako. Tek onda možemo govoriti o pomirenju.“

Istraživanja su obavili i izvještaj priredili: Merdijana Sadović, saradnica IWPR-a iz Sarajeva i Ahmića; Michael Farquhar, izveštač IWPR-a iz Londona; Caroline Tosh, saradnica IWPR-a iz Londona; i Janet Anderson, direktorica programa međunarodne pravde IWPR-a u Hagu.

Location: [Balkans](#)
[Macedonia](#)
[Albania](#)
[Serbia](#)

Topic: [Special Report](#)

Source URL: <https://iwpr.net/sr/global-voices/ha%C5%A1ki-tribunal-i-pomirenje-na-balkanu>